

Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Korelasyon Didaktiği*

HASAN SÖZEN

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

hasan.sozen@mail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3141-2994>

Öz

Bu çalışma, Almanya’da, Katolik din dersi öğretim programlarının geliştirilmesinde benimsenen korelasyon didaktiği yaklaşımını konu edinmektedir. Didaktik bir yaklaşım olarak korelasyon, din eğitim ve öğretiminde hem dinî bilgiyi hem de öğrencilerin yaşamlarını dikkate alma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Çalışmada korelasyon didaktiğinin teolojik ve pedagojik temelleri üzerinde durulmuş, yaklaşımın tarihsel dönüşümü incelenmiş, korelatif din öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususlara değinilmiş, bu yaklaşımın güçlü ve zayıf yönleri irdelenmiştir. Çalışmanın amacı, korelasyon didaktiğini tanıtmak, ilgili tüm paydaşların dikkat ve anlayışına sunmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise din derslerine konu olan dinî bilginin gerçek yaşamda hayat bulmasına imkan veren ve dinî olanı öğrenciler için daha anlaşılabilir kılan bir din öğretimi yaklaşımının alandaki yeni arayışlara kapı aralamasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Öğretim Yaklaşımı, Korelasyon Didaktiği, Paul Tillich, Edward Schillebeeckx.

Correlation Didactics as a Religious Educational Approach

Abstract

This study focuses on the correlation didactic approach adopted in the development of Catholic religious teaching programs in Germany. As a didactic approach, correlation emerged with the claim of considering both religious knowledge and students’ lives in religious education and training. In the study, the theological and pedagogical foundations of correlation didactics were emphasized, the historical transformation of the approach was examined, the points to be considered in correlative religious teaching were mentioned, and the strengths and weaknesses of this approach were examined. The study aims to introduce the correlation didactics and present it to the attention and understanding of all relevant stakeholders. Another aim of the study is to enable a religious teaching approach that allows the religious knowledge, which is the subject of religion lessons, to come to life in real life and makes the religious one more understandable for students, opening the door to new searches in the field.

Keywords: Religious Education, Educational Approach, Correlation Didactics, Paul Tillich, Edward Schillebeeckx.

Giriş

Öğretim yaklaşımları, eğitim bilimcilerin; öğrenmenin nasıl gerçekleştiği, öğrenme üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğu, öğrenme ortamının nasıl olması gerektiği gibi sorulara verdikleri cevaplar sonucunda gelişmiştir. Her bir öğretim yaklaşımı ortaya çıktığı dönemin ihtiyaç ve beklentilerini karşılama, sorunlarına çözüm getirme iddiası taşımıştır. Öğretim alanında geliştirilen yaklaşımlardan biri de korelasyon didaktiğidir (Korelatif Din Öğretimi Yaklaşımı). Korelasyon didaktiği Almanya’da, Katolik din dersi öğretim programlarının geliştirilmesinde; hedef davranışların, ders konularının, eğitim durumları ile değerlendirme süreçlerinin belirlenip düzenlenmesinde 1974’ten günümüze benimsenen bir din öğretimi yaklaşımıdır.

Korelasyon didaktiği, din derslerine katılan öğrencilerin yaşamları ile din derslerine konu olan din (dini bilgi, dini içerik vb.) arasındaki ilişkinin eğitim ve öğretim yoluyla kurulması veya mevcut ilişkinin gün yüzüne çıkartılıp açıklığa kavuşturulması şeklinde tarif edilmektedir.¹ Bu yaklaşıma göre herhangi bir dinin ve o dinin bildirmiş olduğu bilginin, din derslerine katılan öğrenciler tarafından öğrenilmeye (inanılmaya) değer bulunması, o dinin ve bildirmiş olduklarının dış dünyadaki pratik faaliyetlerle ilişkili olmasıyla doğrudan ilgilidir.² Öğretilecek dinî bilginin kendi içinde uyumlu olması ve bir bütün halinde sunulması, tüm bunların öğrenciler tarafından anlamlı bulunması önemlidir. Yaşayan, düşünen ve üreten bir varlık olarak insanı (öğrencileri) hesaba katmayan, onun tutum ve davranışlarını, olgu ve olayları düşünüş ve anlayış biçimini dikkate almayan, bir diğer ifadeyle din ile yaşam arasındaki ilişkiye herhangi bir anlam ve işlev kazandırma gayesi gütmeyen bir din öğretimi düşünülemez, düşünülmemelidir. Buna göre din öğretimi öğrencilerin hayatına dokunmalı, ona anlam katmalıdır. Neticede din derslerine konu edilen din, öğrencilerin deneyim ve tecrübelerine, hayatı anlama ve anlamlandırma çabalarına katkı sunduğu ölçüde faydalı olacak ve yaşamlarını daha anlamlı kılacaktır.³ Gerçek hayatta belli bir karşılığı olmayan dinin, muhatapları için herhangi bir değerinin olmayacağı açıktır.

* Bu makale, “Din Öğretiminde Korelasyon Didaktiği Yaklaşımı: Almanya Örneğinde Nitel Bir Araştırma” başlıklı doktora çalışmamızdan (Ankara Üniversitesi, Ankara, 2019) üretilmiştir.

¹ Norbert Mette ve Folkert Rickers, *Lexikon der Religionspädagogik* (Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2001), s.1106.

² Henning Luther, *Religion und Alltag, Bausteine zu einer Theologie des Subjekts* (Stuttgart: Radius-Verlag, 1992), s.19.

³ Edward Schillebeeckx, “Tradition und Erfahrung. Von der Korrelation zur kritischen Interrelation. Hans Georg Ziebertz im Gespräch mit Edward Schillebeeckx anlässlich dessen 80. Geburtstag am 12. November,” *Katechetische Blätter* 119 (1994), ss.756-762.

Bu noktada öğrencilerin, dinden ne anladıklarının ve ona nasıl bir anlam yüklediklerinin belirlenmesi elzemdir.

Modern dünyada insanlar, din adına söylenenleri olduğu gibi kabul etmek yerine, bunları hayatın, bir başka ifadeyle aktif deneyim ve tecrübelerinin süzgecinden geçirmektedir. Kendilerine haz ve mutluluk veren, manevi sevinç ve doygunluk hissi uyandıran ne ise ona inanmayı tercih etmekte, hoşlarına gitmeyen bir bilgi, olgu veya gerçeklik söz konusu olduğunda ondan kaçınmaktadır. Bu bağlamda karşımıza çıkan ilk sorun, kişinin kutsal kabul ettiği varlıkla kendi bildiği yolda ve kendi çabalarıyla ilişki kurma hak ve görevi anlamına gelen “dinî bireycilik” meselesidir. Buna göre, insanların sadece bireysel dinî tecrübeleri dikkate alınmakta, onların pratik yaşam deneyimlerine (hayata) atıfta bulunmayan din – ve bildirmiş olduğu ilkeler – hayatı anlama ve anlamlandırma sürecine katılmamaktadır. Burada karşımıza çıkan bir diğer sorun, insanların bireysel dinî tecrübelerinin hiçbir şekilde gündeme getirilmemesi meselesidir. Bu durumda insanlar, dinî bilginin salt alıcısı olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.⁴ Dinin bir bilgi kaynağı olarak kabul edilmesinin insan aklını, yaşamını, deneyim ve tecrübesini yok saymayı gerektirmediği gibi dini ve onun bildirmiş olduğu bilgiyi dışlamayı gerektirmediği de açıktır. Buna göre, hakikatin yalnızca akıl yoluyla veya bilfiil deneyimleyerek, keşfederek anlaşılabilceği düşüncesinden uzaklaşmak gerekir. Bununla birlikte dinî bilginin sorunların çözümünde yegane başvuru kaynağı olarak değerlendirilmesi yeterli görülmemektedir. Din ile yaşam arasındaki ilişkinin kurulması veya bu ilişkinin gün yüzüne çıkartılması bir zorunluluktur. Öyle ki bu sayede insan, din veya yaşam olgusundan herhangi birine yabancılık hissetmeyecek, herhangi birini diğerinin yerine koyma hissine kapılmayacaktır.

Günümüz dünyasında dinin rehberliğini dikkate alan, kendi tarihselliği içinde anlayan, anlamlandıran ve insanların varoluşsal deneyimleriyle olan ilişkisini ortaya koyan; din-yaşam ilişkisini dinî ve dünyevi sorunlarla başa çıkmada başat unsur olarak gören din öğretimi yaklaşımlarına olan ihtiyaç ortadadır. Din derslerinde, din ile yaşam arasında ilişki kurulması, deneyimlenen hayatın dinî bilgi ile desteklenmesi, dinî bilginin de yaşanılan hayatla ilişkilendirilerek anlaşılması, yorumlanması ve üretilmesi gerekliliği göz ardı edilmemesi gereken bir gerçekliktir. Dinden, insanların dünya

⁴ Iris Bosold ve Peter Kliemann, *Ach, Sie Unterrichten Religion? Methoden, Tipps und Trends* (Stuttgart: Calwer Verlag, 2003), s.78.

hayatına uyum sağlamasına yardımcı olması, bilişsel, duyuşsal ve ahlaki gelişimlerine kılavuzluk etmesi, doğru tercihlerde bulunması için gerekli şartları sağlaması, onları hayatın çeşitli alanlarında desteklemesi beklenmektedir. Din olgusuyla karşılaşan insanların da dinî bilgiyi, deneyim ve tecrübelerine göre, sosyal ve kültürel bağlam içinde yeniden oluşturmaları, kullanmaları ve gelişmesine katkıda bulunmaları arzu edilen bir durumdur. Bu durumu kısaca “dinli hayat, hayatlı din” şeklinde özetlemek mümkündür. Burada “hayatlı din” ile kastedilen, anlatılan ve öğretilen dinî bilginin hayatın içinden olması, hayata dair ve hayatın içinden sorulara cevap vermesi, insanların mevcut ve muhtemel sorunlarına çözüm önerisi geliştiren bir dinamizme sahip olmasıdır.

Din eğitim ve öğretimi, dinî bilgiyi tarihin içinde okumakla birlikte onu günümüze; eyleyen, duyumsayan ve yaşayan bireyler olarak insanların hayatına taşıyabilmeli, dünyayı anlama ve anlamlandırma faaliyetlerine katkı sunabilmelidir. Buna göre çalışmanın amacı, din ile yaşamı aynı düzlemde buluşturma iddiasında olan; yaşamla ilişkilendirilerek üretilen dinî bilgiyi öğretim ortamına taşıyan korelasyon didaktiğini tanıtmak, ilgili tüm paydaşların dikkat ve anlayışına sunmaktır.

Korelasyon didaktiğinin, kendi koşulları içinde ve var olduğu şekliyle açıklanmaya çalışıldığı bu araştırmada, yöntem olarak literatür taraması kullanılmış ve çeşitli yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan temel kavramlar hakkında bilgi vermek, araştırmayı temellendirmek ve araştırma sonucunda elde edilen verileri değerlendirebilmek için korelasyon didaktiğiyle ilgili çalışmalara, kavramsal ve kuramsal yazını içeren kitap ve makalelere başvurulmuştur.

1. Korelasyon Didaktiği (Korelatif Din Öğretimi Yaklaşımı)

Korelasyon kavramı, bilim dilinde iki veya daha fazla değişken/fenomen arasındaki ilişkiyi belirtmek için kullanılmaktadır. Çeşitli tanımları bulunan korelasyonun, günümüzde yaygın olarak kullanıldığı alanların başında istatistik gelmektedir. Korelasyon kavramı istatistikte, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin gücü ile yönünü ifade etmektedir.⁵ Korelasyon kavramının çok sık kullanıldığı diğer disiplinler ise biyoloji ve felsefedir. Korelasyon, biyolojide organizmanın değişik yapı, özellik ve olaylarında görülen karşılıklı ilgi ve bağlılık durumunu vurgularken

⁵ Joachim Track, *Der theologische Ansatz Paul Tillichs* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1975), s.271.

felsefede, istatistikte de olduğu gibi iki veya daha fazla değişkeni belli bir biçimde düzene sokan ilişki şeklinde tanımlanmaktadır.⁶

Katolik teolojide tanrı ile insan, din ile yaşam, inanç sistemi ile günümüz dünyası, bir diğer ifadeyle dinî kaynaklardan elde edilenler ile mevcut koşullarda deneyimlenen ve tecrübe edilen yaşam arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılan korelasyon, dini bilgi ile insanların zamanın şartlarına (tarihsel, sosyal, kültürel vb.) göre farklılık gösterebilen yaşamları arasındaki etkileşimin nasıl daha işlevsel kılınabileceğini ele alan teolojik bir prensiptir.⁷

Korelasyonun, teolojide farklı kapsam ve bağlamda çeşitli tanımları yapılmıştır. Korelasyon kavramı, dinî pratikler bağlamında ele alındığında, bundan daha çok dinî bilginin günlük hayatta bilinçli ve/veya bilinçsiz kullanımı anlaşılmaktadır. Sistematik Teolojiye göre korelasyon, dinî kavramların insanların varoluşsal deneyim ve tecrübeleriyle ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması işlemidir. Hermenötik korelasyon ise konjonktürün, bir başka ifadeyle her türlü durum ve şartın ortaya çıkardığı sonucun dinin rehberliğinde anlaşılıp anlamlandırılmasını ifade etmektedir.⁸ Her halükarda korelasyon didaktiği, dinî olanın hayatı, hayatın da dinî olanı insanlar için daha anlamlı ve anlaşılır kılmasını hedefleyen teolojik bir anlayış ve yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır.

Didaktik (din öğretimsel) bir yaklaşım olarak korelasyon, din eğitim ve öğretiminde hem dinî bilgiyi hem de öğrencilerin duydukları, gördükleri ve edindiklerinden sonra kendilerinde kalan şey olarak yaşamlarını dikkate alma ve her iki gerçekliğin (bilgi-yaşam) özelliklerini göz önünde bulundurma iddiasıyla ortaya çıkmıştır.⁹ Aslında korelasyon didaktiğinin herkes tarafından kabul edilen genel bir tanımı bulunmamaktadır. Korelasyon didaktiği, kimi eğitim bilimcilerine göre din ile yaşam arasında ilişki kurmaya çalışırken, bazı eğitim bilimcilere göre zaten var olan ilişkiyi ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Her ne kadar korelasyon didaktiğinin herkes tarafından kabul edilen genel bir tanımını yapmak zor olsa da

⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), s.184.

⁷ Werner Ritter, "Kinder und Inhalte im Religionsunterricht," Georg Hilger (ed.), *Religionsdidaktik Grundschule Handbuch für die Praxis des evangelischen und katholischen Religionsunterrichts* (München-Stuttgart: Kösel-Calwer, 2006) içinde, s.161.

⁸ Werner Simon, "Religionsunterricht im Prozeß der Individualisierung. Entwicklungen in der westdeutschen katholischen Religionspädagogik seit 1945," Werner Simon (ed.), *Im Horizont der Geschichte* (Münster: Religionspädagogische Studien zur Geschichte der religiösen Bildung und Erziehung, 2001) içinde, s.233.

⁹ Bernhard Grümme, *Vom anderen eröffnete Erfahrung, Zur Neubestimmung des Erfahrungsbegriffs in der Religionsdidaktik* (Gütersloh: Gütersloher Verlag, 2007), s.48.

korelasyon didaktiğinden ne anlaşıldığını veya onun nasıl yorumlandığını bazı temel ilke ve yaklaşımlardan hareketle belirlemek mümkündür. Yapılan alanyazın taramalarından hareketle, korelasyon didaktiğinin üç farklı şekilde tanımlanabileceğini söylemek mümkündür. Buna göre korelasyon didaktiği, din ile yaşam arasında ilişki kurmaya dayanan bir din öğretimi yaklaşımıdır. Bir başka anlayışa göre korelasyon didaktiği, din derslerine konu olan bilgi ile bu derse katılan öğrencilerin yaşamları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya ve açıklamaya çalışan bir din öğretimi yaklaşımıdır. Bu iki anlayış dışında, korelasyon didaktiğinin hem ilişki kurma hem de var olan ilişkiyi ortaya çıkarma ve açıklama özelliğine vurgu yapan tanımlara da rastlanmıştır.¹⁰ Buna göre korelasyon didaktiği, din ile yaşam arasında ilişki kurmaya, mevcut ilişkiyi ortaya çıkarmaya ve açıklamaya çalışan bir din öğretimi yaklaşımı olarak anlaşılmış ve tarif edilmiştir.

Korelasyon didaktiği, öğretim ortamına taşınan konu ve muhtevanın hayatın içinden olması ve gerçek hayata uyarlanabilir özellikler taşıması gerektiğine; öğrencilerin hem bireysel hem de toplumsal hayatına dokunmasının, onlar için anlamlı ve öğrenmeye değer bulunmasının önemine dikkat çekmektedir. Korelasyon didaktiğinde, din dersi konu ve içeriklerinin hedef kitlenin anlayabileceği ve gelişimlerine katkı sunabileceği düzey ve özellikte olmasına, onların ilgi ve beklentilerini karşılmasına özellikle vurgu yapılmaktadır.¹¹ Korelasyon didaktiğiyle hedeflenen, din ile yaşam arasındaki mevcut ilişkinin ortaya çıkarılması ve öğrencilerin söz konusu ilişkiyi kurabilmeleri için uygun öğrenme ortam ve olanaklarının sağlanmasıdır.

Korelasyon didaktiği, din öğretiminde konu merkezli yaklaşımlar ile öğrenci merkezli yaklaşımlardan herhangi birini bir diğerine tercih etmemekte, daha üstün veya daha önemli görmemektedir. Korelasyon didaktiği, bir taraftan din derslerinin merkezine belli bir dini ve o dinin esaslarını taşıırken diğer taraftan öğrencinin kendisine, onun yaşamına, deneyim ve tecrübelerine vurgu yapmaktadır. Böylece korelasyon didaktiği, konu merkezli din dersleri ile öğrenci merkezli din derslerini bir araya getiren, onları bütünleştiren yeni ve alternatif bir din öğretimi yaklaşımı

¹⁰ Hans Georg Ziebertz ve diğerleri, "Abduktion in der Religionspädagogik," Hans Georg Ziebertz (ed.), *Abduktive Korrelation: Religionspädagogische Konzeption, Methodologie und Professionalität im interdisziplinären Dialog* (Münster-Hamburg-London: Lit Verlag, 2003) içinde, s.14.

¹¹ Katechetische Kommission Oberwallis, *Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht im Oberwallis* (Wallis: Departement für Erziehung, Kultur und Sport, 2009), s.4.

sunmaktadır.¹² Din ile yaşam arasındaki ilişki, birbirlerini doğrulamak veya dışlamak için değil, geliştirmek ve harekete geçirmek için kurulmaktadır. Burada asıl hedef, hayatı dinle, dini de yaşamla daha anlamlı ve işlevsel kılmaktır. Dini bilgilerin öğrencilere ulaştırılmasını, onların dünyalarına dokunmasını ve yeni (dinî) deneyimler elde etmelerini sağlamaktır. Amaç, dinî olanın bireyin yaşamında günümüz dünyasında da hala bir anlam ifade ettiğini, geçerliğinin bulunduğunu ortaya koymak, ispat etmektir. Sonuç olarak korelasyon didaktiği, bir taraftan öğrencilerin yaşamları ile din/dinî bilgi arasındaki ilişkinin eğitim-öğretim yoluyla kurulması şeklinde tarif edilirken diğer taraftan din ile yaşam arasındaki mevcut ilişkinin gün yüzüne çıkartılarak açıklanmasını öngören bir din öğretimi yaklaşımı olarak anlaşılmaktadır.

2. Korelasyon Didaktiğinin Teolojik ve Pedagojik Temelleri

Korelasyon kavramını teolojiye kazandıran isim, geçtiğimiz yüzyılın en etkili filozof ve ilahiyatçılarından Paul Tillich olmuştur. Tillich, tek başına hem apologetik anlayışı (güncel soru ve sorunlara ilahi cevaplar ve çözüm önerileri aranması) hem de kerigmatik teolojiyi (dini bilginin dogmatik ve normatif bir biçimde aktarılması) yetersiz bulmuş, her iki teolojik anlayışın yeniden değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹³ Tillich'e göre teolojik bir sistem iki temel ihtiyacı karşılayacak özellikte olmalıdır: Geleneği¹⁴ muhatapları için anlaşılır kılmak ve bunları gelecek her yeni nesil için yeniden yorumlamak. Bu nedenle o, hem ilahi mesajın kendine has niteliğini hem de mevcut durumu göz ardı etmeyen, apologetik teoloji ile kerigmatik teolojiyi birleştiren yeni bir teolojik yaklaşım önermiştir.

Paul Tillich korelasyonu, birbirini etkileyen ama aynı zamanda birbirinden bağımsız kalmaya da devam edebilen iki etmenin karşılıklı ilişkisi olarak tanımlamıştır.¹⁵ Bu durum, birbirinden bağımsız iki varlığın etkileşim halinde olmasını, birbirlerine bağlı kalmasını; herhangi biri söz konusu olduğunda, diğerinin de açıkça ifade edilemese bile düşünülmesini, akla gelmesini ifade etmektedir. Tanrıyı anlamak için insanın, insanı anlamak için de Tanrı'nın; dini anlamak için yaşamın, hayatı anlamak için de dinin

¹² Rudolf Englert, *Religionspädagogische Grundfragen, Anstöße zur Urteilsbildung* (Stuttgart: Kohlhammer Verlag, 2007), s.124.

¹³ Necmettin Tan, "Paul Tillich'te Vahiy ve İman" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2002), s.8.

¹⁴ Tillich geleneği; dinî esasların, dinî bilgi ve rivayetlerin bütünü için kullanılmaktadır. Ona göre gelenek, basit manada örf ve adet olarak değil, en geniş anlamıyla, zahir ve batınıyla "din" olarak anlaşılmaktadır. Buna göre gelenek, içerisinde ilahi mesajı da taşıyan daha genel bir kavramdır.

¹⁵ Paul Tillich, *Systematische Theologie* (Stuttgart: Walter de Gruyter, 1984), s.65.

gerekli olmasını bu duruma örnek olarak vermiştir.¹⁶ O, hayatı bir soru, geleneği de cevap olarak nitelendirmiş, ikisi arasında anlamlı bir bağ kurmaya çalışmıştır. Geleneğin ancak ontolojik sorularla ve bu sorulara verilecek teolojik cevaplarla açıklanabileceğine inanmıştır. Korelasyona konu olan herhangi bir değişken bir diğerinin yerine geçemeyeceği gibi değişkenler birbirine de dönüşmezler. Ayrıca söz konusu değişkenlerden herhangi biri, bir diğerine göre daha önemli ve değerli olmadığı gibi daha baskın bir biçimde de ortaya çıkmazlar.¹⁷

Tillich, geleneğin günümüz dünyasında da yaşanılabilir olması gerektiğini savunmuştur. O, geleneğin gerçek hayatta bir karşılığının olması, insanların ontolojik soru ve sorunlarını açıklığa kavuşturması, yaşam gerçekliğinin anlaşılması, yorumlanması ve anlamlandırılmasına yardımcı olması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre korelasyon teolojisinin asıl hedefi, gelenek ile mevcut durum arasındaki ilişkinin kurulması ve bu ilişkinin esasının açıklanmasıdır.¹⁸ Geleneğin yaşanılabilir olması, bir diğer ifadeyle dış dünyada herhangi bir karşılık bulması mevcut inanç esaslarının değişmesi anlamına gelmemektedir. Burada sözü edilen, geleneğin özünün değişmesinden çok günlük yaşam kurallarının, bireysel ve toplumsal ilişkilerin, sosyal yapıya ve kamu hayatına dair kuralların yeniden yorumlanması, içinde yaşanan çağa taşınması ve insanlar için daha anlamlı kılınmasıdır. Geleneğin anlaşılma biçimi ve bunun günümüzdeki işlevi elbette bir sorgulama sürecinden geçecektir. Ancak burada sorgulanacak olan ilahi mesajın kendisi değil, ona insanlar tarafından yüklenen anlam, onun üzerine yapılan yorumlar, buradan hareketle verilen hükümler ve tüm bunların geçmişten günümüze insanlar üzerinde bıraktığı izlerdir. Burada söz konusu olan, ilahi mesajın geçmişte olduğu gibi günümüzde de yeniden yorumlanması, günün ihtiyaç ve şartlarına göre yeni anlamlar çıkartılmasıdır. Burada gelenek, insanlığın soru ve sorunlarına ilahi bir cevap olarak değerlendirilebilir. Nitekim o, insanın kendi doğasına yabancılaşmasına tanrısal bir tepkidir.¹⁹ Burada Tanrı'nın, vahiy göndermek suretiyle insani durum hakkında konuşmaya/insani duruma müdahalede bulunmaya karar verdiğini anlamaktayız.

Paul Tillich, gelenek ile mevcut durum ve koşullar arasında gerçek, tutarlı ve işlevsel bir ilişkinin mümkün olup olmadığını araştırmış, Tanrı ile kulu

¹⁶ Paul Tillich, *Din Felsefesi*, çev. Zeki Özcan (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), s.137.

¹⁷ Paul Tillich, *İmanın Dinamikleri*, çev. Fehrullah Terkan (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), s.7.

¹⁸ Tillich, *Systematische Theologie*, s.76.

¹⁹ Track, *Der theologische Ansatz Paul Tillichs*, s.279.

arasındaki ilişkinin niteliğini varoluşsal düzlemde tartışmıştır. İnsanın kendi varoluşuna dair muhtemel soru ve sorunlarına tatmin edici cevap ve çözüm önerilerini Tanrı (vahiy) gerçekliğinde aramıştır.²⁰ Tillich korelasyonu, bu ve buna benzer soru ve sorunları, hem kutsal metinlerden hem de dinin esaslarından hareketle yanıtlamak ve çözüme kavuşturmak için geliştirmiştir. Buna göre teolojinin görevi, insanın kendi varoluşu ile ilgili sorularını ve bu soruların ilahi mesajda ifadesini bulan cevaplarını belirlemektir.

Korelasyonun din eğitim ve öğretiminde yeni bir yaklaşım ve anlayış olarak gelişip benimsenmesinde etkili olan isimlerin başında Hollandalı teolog ve eğitim bilimci Edward Schillebeeckx gelmektedir.²¹ Tillich tarafından teolojiye kazandırılan korelasyon prensibi, Schillebeeckx tarafından da benimsenmiş, teolojiden sonra din öğretimine de uyarlanmıştır. Schillebeeckx'e göre teoloji gibi din eğitimi de iki temel kaynaktan beslenmektedir. Bu kaynaklardan biri, geleneğe sadık kalınarak yeniden üretilen bilginin (yorum, anlayış vb.) bizzat kendisi, diğeri ise insanların yaşamları ve yaşam serüvenlerinde elde ettikleri dinî deneyim ve tecrübeleridir. Schillebeeckx'e göre din öğretiminin misyonu, her iki kaynağın birbiriyle olan ilişkisinden hareketle ortaya çıkan dinî bilgiyi ders ortamına taşımak olmalıdır.²² Böylece hayat, dinî bilginin daha doğru anlaşılmasına, dinî bilgi de hayatın daha anlamlı ve işlevsel kılınmasına katkı sağlamış olacaktır.

Bir din öğretimi yaklaşımı olarak korelasyondan, din derslerine konu olan dinî bilgi ve muhteva ile öğrencilerin deneyim ve tecrübelerinin ilişkilendirilmesini, bir diğer ifadeyle onların varlığa ve varoluşa dair soru ve sorunlarını açıklığa kavuşturma çabasını anlıyoruz. Schillebeeckx, gerçek hayatta herhangi bir karşılığı olmayan dinî bilginin, muhatapları için herhangi bir anlamı olamayacağı gibi, Tanrı tarafından gösterildiğine inanılan doğru yola da ulaştıramayacağını ifade etmiştir. Bu noktada öğrencilerin, dinden ve dinin hakikatlerinden ne anladıklarının ve onu nasıl yaşadıklarının bilgisine sahip olunması elzemdir.²³ Dinî bilgiyi herhangi bir işleme tabi tutmaksızın; metin, bağlam, tarihî gerçeklikler, akla uygunluk gibi

²⁰ Gerhard Wehr, *Paul Tillich* (Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1979), ss.104-105.

²¹ Reinhold Boschki, *Einführung in die Religionspädagogik* (Darmstadt: WBG, 2008), s.139.

²² Ritter, *Kinder und Inhalte im Religionsunterricht*, s.162.

²³ Schillebeeckx, *Tradition und Erfahrung*, s.756.

ilkeleri de göz önünde bulundurmaksızın almak, yaşam ve deneyimlerimize entegre etmek olanaksızdır.²⁴

Korelasyon teolojisinin olduğu gibi, korelasyon didaktiğinin de amacı gelenek ile yaşam arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak, bir diğer ifadeyle dinin günümüzle olan ilişkisini gün yüzüne çıkarmak ve bu ilişkiyi açıklamaktır. Burada, ne gelenek yaşam karşısında ayrıcalıklı bir konuma yükseltilecek ne de yaşam geleneğe tahakküm edecek veya onu yönlendirecektir. Her iki fenomen de aynı anda öğrenme sürecine dahil edilip, aynı öneme sahip öğeler olarak dikkate alınacak ve bu şekilde değerlendirilecektir.²⁵ Korelasyon didaktiğinde asıl olan, din ile yaşam arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak ve onların etkileşim halinde kalmalarını sağlamaktır. Nitekim bunlar, muhatapları üzerindeki etki ve gücünü devam ettirebilmek ve işlevsel kalabilmek için birbirlerine ihtiyaç duymaktadır.²⁶

3. Korelasyon Didaktiğinin Tarihsel Gelişimi

Din dersleri, Almanya’da örgün eğitim kurumlarında okutulan düzenli dersler arasında yer aldığı günden itibaren, üzerine yoğun tartışmaların yaşandığı bir konu olmuştur. Siyasiler, eğitimciler, çeşitli inanç grupları ve elbette veliler tarafından tartışılmalı din öğretimi, sosyal bir olgu olması münasebetiyle toplumsal hayatın odağında olmuş; çeşitli reaksiyonlara maruz kalmıştır.²⁷ Din öğretiminin ne olduğuna, nerede, nasıl ve ne kadar verilmesi gerektiğine dair tartışmalar geçtiğimiz yüzyılda artarak devam etmiş, çeşitli teklif ve önerileri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, eğitim-öğretime dair tartışmaların başında “konu merkezli din dersleri” ile “öğrenci merkezli din dersleri” gelmiştir.²⁸

Konu merkezli din derslerini teklif edenler, bu derslerin odak noktasının din olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Dogmatik ve normatif bir din öğretiminin öngörüldüğü bu yaklaşımda, konuya ilişkin dinî muhteva öğrencilere olduğu gibi aktarılacak, bunların öğrenciler tarafından kazanılması sağlanacaktır.²⁹ Bazı kaynaklarda Kerigmatik Din Dersi olarak adlandırılan bu yaklaşım, din dersi programlarına ilk defa 1930 yılında

²⁴ Edward Schillebeeckx, *Menschliche Erfahrung und Glaube an Jesus Christus* (Freiburg-Basel-Wien: Herder Verlag, 1979), s.34.

²⁵ Grümme, *Vom anderen eröffnete Erfahrung*, s.48.

²⁶ Ziebertz ve diğerleri, *Abduktion in der Religionspädagogik*, s.14.

²⁷ Johann Hofmeier, *Kleine Fachdidaktik katholische Religion* (München: Kösel Verlag, 1988), s.45.

²⁸ Reinhold Boschki, *Beziehung als Leitbegriff der Religionspädagogik: Grundlegung einer dialogisch-kreativen Religionsdidaktik* (Ostfildern: Schwabenverlag, 2003), s.392.

²⁹ Boschki, *Beziehung als Leitbegriff der Religionspädagogik*, s.392.

girmiş ve din öğretimi üzerindeki etkisini 1960'lı yıllara kadar devam ettirmiştir.³⁰

Kerigmatik din dersleri, dinî muhtevanın öğrencilerin yaşamlarından, deneyim ve tecrübelerinden bağımsız olarak kazandırılmasını öngörmüştür. Burada dogmatik ve normatif dinî bilginin, bir bilinç haline dönüşmeksizin, olduğu gibi (salt) aktarılması yeterli görülmüştür. Din öğretiminin hedefleri arasında bulunan, “dinin insani boyutunu daha işlevsel kılmak suretiyle, öğrencilerin ontolojik sorunlarına din temelinde çözüm önerileri geliştirmek” hedefi ise göz ardı edilmiştir.³¹ Kerigmatik din dersleri bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bunların başında, benimsenen yaklaşımın insanları köktendinci bir tavra sürüklemesi; kutsal metinlerde yer alan ifadelerin literal manada anlaşılaraq yoruma kapatılması gelmektedir.³² Netice itibariyle kerigmatik din dersleri öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmış, onların ontolojik soru ve sorunlarına çözüm üretmemiştir. Böylece kerigmatik anlayış, öğrencilerin dinden uzaklaşmasına, hayatı anlama ve anlamlandırma çabalarında dinî referansları dikkate almamalarına yol açmıştır.³³

Milyonlarca insanın hayatına mal olan 2. Dünya Savaşı Avrupa'da, özellikle de Almanya'da büyük bir yıkıma yol açmış, yaşanan siyasi, ekonomik ve psikolojik krizler toplumda onarılması güç hasarlara neden olmuştur. Yönetme gücünü elinde bulunduran kişi ve kurumlar, söz konusu olumsuzlukların üstesinden gelmesinde din derslerini önemli bir enstrüman olarak değerlendirmiştir.³⁴ Ancak mevcut din dersleri, savaş sonrası insani krize müdahale etmekten ve manevi çöküşü engellemekten çok uzaktı. Böylece din derslerinin işlevi/işlevselliği bir kez daha sorgulanmaya başlanmış, din öğretiminde paradigma değişimine, yeni anlayış ve arayışlara kapı aralanmıştır.

20. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, kerigmatik din derslerinin sürdürülemeyeceğine, bu anlayışla öğretilen dinî bilginin öğrenciler nezdinde herhangi bir karşılığının bulunmadığına dair sesler yükselmeye başlamıştır. Antropoloji, psikoloji ve pedagoji alanındaki gelişmeler,

³⁰ Rainer Lachmann, “Historischer Kontext: Ansätze und Grundfragen der Religionsdidaktik am Ende des 20. Jahrhunderts,” Bernhard Grümme (ed.), *Religionsunterricht Neu Denken* (Stuttgart: Kohlhammer, 2012) içinde, s.15.

³¹ Bosold ve Kliemann, *Ach, Sie Unterrichten Religion*, s.76.

³² Tillich, *İmanın Dinamikleri*, s.7.

³³ Bosold ve Kliemann, *Ach, Sie Unterrichten Religion*, s.76.

³⁴ Harry Noormann, “Wie Religionspädagoginnen und Religionspädagogen Wurden, was sie sind. Vom Nutzen der Didaktikgeschichte für die fachliche Kompetenz,” Harry Noormann (ed.), *Ökumenisches Arbeitsbuch Religionspädagogik* (Stuttgart: Kohlhammer, 2007) içinde, s.137.

öğrencilerin “salt alıcı” olarak değerlendirilemeyeceği, onların din derslerinin “gerçek öznesi” olarak dikkate alınması gerektiği sonucunu doğurmuştur.³⁵ Böylece öğrenciler, din derslerinde, dinin tarihî serüvenine ve kültür çevresine göre değişen, gelişen ve artan bir yığın bilginin salt alıcısı olarak değil, tüm bu bilgilerin bir parçası, oluşturucusu ve şekillendiricisi olarak dikkate alınmaya başlanmıştır.

Eğitim bilimciler tarafından sürdürülen çalışmalar, din eğitiminde farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına ve çeşitli din öğretimi modellerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Bunun neticesinde ders ve konu merkezli din dersleri, yerini öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına vurgu yapan, onların yaşamlarını, deneyim ve tecrübelerini dikkate alan öğrenen merkezli din derslerine bırakmaya başlamıştır.³⁶ Hermenötik, Aydınlatıcı ve Problem Merkezli Din Öğretimi, bu dönemde geliştirilen ve uygulanmaya başlanan din öğretimi modelleri arasında sayılmaktadır.³⁷

1962-1965 yılları arasında Katolik Kilisesinin sorunlarını tartışmak üzere toplanan 2. Vatikan Konsili’nde; dinin hakikatleri ile insanların yaşamları arasında belli bir etkileşimin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kilisenin kendisini sürekli güncellemesi, dinî bilgiyi yeniden yorumlaması ve yeniden üretmesi; zamanın ruhunu yansıtması ve içinde yaşanan dünyayı ilahi mesajın ışığında yeniden anlayarak anlamlandırması gerektiği belirtilmiştir. Konsil üyeleri, kilise ve kiliseye bağlı kurumları modern dünyaya açmayı, dinî öğretileri anın gerekleriyle uzlaştırmayı hedeflemiştir. Ayrıca hayatın insanlar için daha anlamlı ve yaşanılabilir kılınması için, dinin insan hayatıyla, onların deneyim ve tecrübeleriyle ilişkilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁸ 2. Vatikan Konsili öncesinde ortaya çıkan “yeniden yapılanma faaliyetleri”, başta her ne kadar temel kaynaklara başvurmayı, her şeyi temel referanslara göre yeniden düzenlemeyi içermişse de bu yöneliş uzun sürmemiştir. Bir sonraki konsille birlikte teolojide yeniden bir oluşum ve dönüşüm sürecine girilmiş; teolojinin tek bir kaynaktan değil, iki temel kaynaktan beslendiği ve bu iki kaynağın birbiriyle sürekli bir etkileşim halinde bulunması gerektiği belirtilmiştir.³⁹ Böylece din öğretiminde, pedagoji ve antropoloji ile teolojinin ortak bir paydada

³⁵ Ziebertz ve diğerleri, *Abduktion in der Religionspädagogik*, ss.25-26.

³⁶ Noormann, *Wie Religionspädagoginnen und Religionspädagogen Werden*, s.137.

³⁷ Hofmeier, *Kleine Fachdidaktik katholische Religion*, s.41.

³⁸ Edward Schillebeeckx, *Gott Die Zukunft des Menschen* (Mainz: Matthias Grünewald Verlag, 1969), s.123.

³⁹ Schillebeeckx, *Menschliche Erfahrung*, s.13.

buluşması yönünde güçlü bir irade ortaya çıkmış, dinin hakikatleri ile insanların yaşamları arasındaki karşılıklı ilişkinin önemi vurgulanmıştır.

Din ve din öğretimi anlayışında yaşanan bu gelişmeler, din derslerinin ve din dersi öğretim programlarının yeniden tasarlanması sonucunu doğurmuştur. *Curriculum-Revision* (müfredat revizyonu) olarak adlandırılan düzenlemelerle din öğretiminin daha işlevsel kılınması, dinî muhteva ile hayat arasında anlamlı bir ilişki kurulması amaçlanmıştır. Alman eğitim sistemi için bir “reform” niteliği taşıyan *Curriculum-Revision*, Alman asıllı eğitim bilimci Saul B. Robinson ve çalışma arkadaşlarından oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Buna göre din derslerinin hedefi, salt dini bilginin öğrencilere olduğu gibi aktarılması olmamalıdır. Aksine dinî bilgi öğrencilere evde, okulda, sokakta, iş hayatında ve özel yaşamlarında, hem günümüz hem de gelecekte karşılaşılabilecekleri mevcut ve muhtemel sorunlarla baş edebilme imkanı sunmalı, çözüm üretme becerisi kazandırmalıdır.⁴⁰

1970’li yıllara gelindiğinde Batı’da, özellikle de Almanya’da toplumun “aşkın” bir varlığa olan ilgisi azalmış, dinin toplumu değiştirme ve dönüştürme gücü ortadan kalkmaya başlamıştır. Sekülerleşme toplumun özellikle genç bireylerini etkisi altına almış, din ve onun bilgisi öğrencilerin bilinçaltına hapsolmuş; bilişsel, duyuşsal, sosyal ve ahlaki gelişimleri üzerindeki etkisi zayıflamıştır. Her ne kadar Tanrı, din, kutsal vb. kavram ve semboller öğrencilerin zihinlerinde yer edinmeye devam etse de onlara dünya görüşü kazandırma, tutum ve davranışlarını şekillendirme noktasında fazla bir etkisi ve yaptırım gücü kalmamıştır. Sonuçta din derslerine olan ilgi azalmış, kayıt sildiren öğrencilerin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu durumu fark eden yetkililer din öğretiminde paradigma değişiminin kaçınılmaz olduğunu anlamışlardır.⁴¹ 1971-1975 yılları arasında toplanan Würzburg Piskoposlar Meclisi, “dinin dünyada yaşanılabilir kılınması, hayatın da dinin rehberliğinde anlaşılıp anlamlandırılması” gerektiğini belirtmiştir.⁴² Din derslerinin yeniden tasarlanmasına neden olan bu karar, 2. Vatikan Konsili’nden sonra korelasyon didaktiğine açılan “ikinci kapı” olarak değerlendirilmiştir.

⁴⁰ Georg Baudler, *Korrelationsdidaktik: Leben Durch Glauben Erschließen* (Paderborn: Schöningh, 1984), s.74.

⁴¹ Englert, *Religionspädagogische Grundfragen*, ss.143-144.

⁴² Ludwig Volz, “Der RU in der Schule,” Ludwig Bertsch (ed.), *Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland: Beschlüsse der Vollversammlung* (Freiburg-Basel-Wien: Herder Verlag, 1976) içinde, ss.113-152.

Öğrencilerde dine karşı gelişen yabancılaşma, 1978 yılında toplanan piskoposlar meclisinde, Aachen piskoposu Hemmerle tarafından da dile getirilmiş, söz konusu soruna çözüm aranmıştır. Hemmerle burada yaptığı konuşmada, öğrencilerin yaşamları, deneyim ve tecrübeleri ile dinin ve muhataplarına sunmuş olduğu bilgi ve içeriğin yeni bir anlayışla yeniden ele alınmasının önemine değinmiştir. Din derslerinin tek başına teoloji veya antropolojiden hareketle düzenlenmesine karşı çıkmış, din derslerinin sosyal bilimler ile din bilimleri arasındaki ilişkiden ve bu ilişkinin yansımalarından hareketle düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴³

Korelasyon didaktiğinin dayandığı ilkelerle paralellik gösteren bir diğer açıklama Papa 2. Johannes Paul tarafından yapılmıştır. Korelasyon didaktiğinin teolojik temelleri olarak da değerlendirilen bu açıklamaya göre, gençlerin duygu ve tutumları, davranış ve düşünüş biçimleri mensubu oldukları ve etkileşim içinde buldukları topluluklar tarafından şekillendirilmektedir. Çevresel/dış etkenlere maruz kalan öğrenciler farklı kültürel ve ahlaki değer yargularıyla yüzleşmekte, farklı düşünce sistemleri ile dinî veya dinî olmayan dünya görüşleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Din dersleri, tam da bu noktada öğrencilere, toplumsal hayatta birtakım nedenlere bağlı olarak karşılaşabilecekleri ve kafa karışıklığına neden olabilecek bu ve benzeri sorunlarla baş etme yollarını gösterebilmelidir. Bunun için dinin ve dinî bilginin, salt bilgi olmaktan çıkıp, öğrencilerin hayatına, akıl ve gönül dünyalarına dokunması; öğrencilere, dinin hayatı anlama ve anlamlandırma üzerindeki etkisinin fark ettirilmesi gerekmektedir.⁴⁴

Almanya'nın dünyaca ünlü din eğitimcilerinden Karl Ernst Nipkow din öğretiminde uzlaşî formülünden söz etmiş, din derslerinin pedagojik ilkeler ışığında temellendirilirken teolojik ilkelerle de desteklenmesini; din derslerinde öğretilenler kadar öğrenenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Nipkow'a göre bu düşünceye en uygun din öğretimi yaklaşımı korelasyon didaktiğidir.⁴⁵

Yaşanan tüm bu gelişmeler ve yapılan açıklamalar, korelasyon didaktiğinin Almanya'da bir din öğretimi yaklaşımı olarak benimsenmesinde etkili olmuş; gelenek (dinî bilgi) ile yaşamın din derslerinin iki eşit öznesi

⁴³ Englert, *Religionspädagogische Grundfragen*, s.140.

⁴⁴ Rudolf Becker, "Korrelation von Schülersituation und christlicher Botschaft," J. Thile (ed.), *Chancen und Grenzen religiöser Erziehung* (Düsseldorf: Patmos Verlag, 1980) içinde, s.136.

⁴⁵ Jürgen Lott, *Erfahrung Religion Glaube, Probleme, Konzepte und Perspektiven Religionspädagogischen Handelns in Schule und Gemeinde* (Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1991), s.88.

olarak belirlenmesine ve Katolik din derslerinin bu ilke temelinde yeniden düzenlenmesine neden olmuştur.⁴⁶

1974 yılından itibaren Katolik din derslerinin başat öğretim yaklaşımı olarak benimsenen korelasyon didaktiği, süregelen konu merkezli din dersleri ile öğrenci merkezli din dersleri yerine, eğitim otoritelerine üçüncü/alternatif bir yol sunmuş, yeni bir din öğretimi anlayışının kapılarını aralamıştır. Böylece korelasyon didaktiği, konu merkezli din dersleri ile öğrenci merkezli din derslerinin yanında, her ikisini de kapsayan yeni bir din öğretimi yaklaşımı önermiştir.

Tüm bu gelişmeler gösteriyor ki, geleneği, bir diğer ifadeyle dinî bilgi ve muhtevayı olduğu gibi; herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın, bunların gerçek hayatta bir karşılığı olup olmadığına da bakmaksızın din derslerine konu kılmak ne öğrencilere ne de topluma herhangi bir yarar sağlamıştır. Bunlar öğrencilerin hayatı dinin rehberliğinde anlama, dini bilgiyi de deneyim ve tecrübeleriyle ilişkilendirerek anlamlandırma çabalarına herhangi bir katkı sağlamadığı gibi, aksine, onların din derslerini yetersiz bulmalarına, hatta “dinî” olana mesafeli durmalarına neden olmuştur. Korelasyon didaktiğiyle birlikte din derslerinde konu merkezlilik ile öğrenci merkezlilik birbirlerinin alternatifi olarak değerlendirilmemiş, herhangi birinin bir diğerine tercih edilme zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Artık din derslerinin merkezinde ne tek başına dinî bilgi ne de tek başına öğrencilerin yaşamları, deneyim ve tecrübeleri olmaktadır. Korelasyon didaktiğine göre her iki fenomen bir arada, bir bütünü oluşturan iki öge olarak yer almaktadır. Böylece dinin hakikatlerini sabit, dogma ve değişmez bir özne olarak değerlendiren, zaman ve insan özelliklerini hesaba katmadan din derslerine konu eden bir anlayış ile sadece konjonktürü göz önünde bulunduran anlayıştan uzaklaşılacaktır. Burada asıl amaç, hayatın tüm alanında dinli hayat-hayatlı din gerçekliğini sağlayabilmektir.

4. Korelasyon Didaktiği Türleri

Korelasyon didaktiğinin temel nosyonu olan gelenek ile yaşam arasındaki yabancılaşmayı ortadan kaldırma düşüncesi, korelasyon didaktiğinde farklı yorum ve yönelimleri beraberinde getirmiş, çeşitli korelasyon türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar dedüktif, indüktif ve abdüktif korelasyondur.

⁴⁶ Stefan Heil, “Abduktive Korrelation Weiterentwicklung der Korrelationsdidaktik,” Bernhard Grümm (ed.), *Religionsunterricht Neu Denken* (Stuttgart: Kohlhammer, 2012) içinde, s.55.

4.1. Dedüktif Korelasyon (Din/Metin Merkezli Korelatif Din Öğretimi)

Dedüktif korelasyon, insanların yaşadıklarını, deneyimlediklerini ve tecrübe ettiklerini anlayıp anlamlandırmalarında dine ve onun bildirdiklerine başvurulması olarak ifade edilmektedir.⁴⁷ Dedüktif korelasyon, din ile o dinin muhatapları arasındaki karşılıklı ilişkiye vurgu yapmaktadır. Ancak bu ilişkide her iki unsur, yani dinin ortaya koymuş oldukları ile bunlara muhatap olan insanın yaşamı birbirlerine eşit olmadığı gibi, aynı önem ve değere de sahip değildir.⁴⁸ Burada dinî olan dünyevi olana kıyasla daha baskın ve daha belirleyici kabul edilmektedir.

Dedüktif korelasyon önceliği “dinî” olana vermekte ve buradan hareketle öğrencilerin deneyim ve tecrübelerine gitmekte, öğrencinin yaşamı, “dinî” olana eklenmektedir. Dedüktif korelasyona göre pergelin sabit ayağı din ve onun getirmiş olduğu hakikatler iken, hareketli ayağı yaşanan, deneyimlenen, tecrübe edilen hayat olmaktadır.⁴⁹ Teolojiden sonra din öğretimine de sirayet eden bu anlayış, din öğretiminin muhteva ve hedeflerinin belirlenmesinde karşılıklı belirleyicilik ilkesinin göz ardı edilmesine; bir başka ifadeyle eğitim durumlarının din merkezli düzenlenmesine neden olmuştur.

Dedüktif korelasyonun en önemli problemi, din derslerine konu edilen içeriğin, öğrencilerin yaşamlarından; onların ilgi, beklenti, merak, güdü gibi bireysel özelliklerinden bağımsız bir şekilde belirlenmesi ve bunların öğrencilere olduğu gibi aktarılmaya çalışılmasıdır.⁵⁰ Konu ve ders içeriğinin belirlenmesinde herhangi bir etkisi bulunmayan öğrencilerin, verilen dinî bilgileri olduğu gibi almaları, bu bilgiler ile kendi yaşamları arasındaki ilişkiyi, yine din merkezli olarak kurmaları yeterli görülmektedir.⁵¹ Din derslerinde önemli olan, öğrencilerin toplum tarafından kendilerine sunulan düşünce sistemi ve değerler dizgesini olduğu gibi almaları ve böylece içinde yaşadıkları toplumun birer değerli/muteber üyesi olmalarının sağlanmasıdır. Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere dedüktif

⁴⁷ Heil, *Abduktive Korrelation*, s.57.

⁴⁸ C. A. M. Hermans, “Deduktiv, Induktiv und Abduktiv,” Hans Georg Ziebertz (ed.), *Abduktive korrelation- religionspädagogische Konzeption, Methodologie und Professionalität im interdisziplinären Dialog* (Münster-Hamburg-London: Lit Verlag, 2003) içinde, s.37.

⁴⁹ Günter Lange, “Zwischenbilanz zum Korrelationsprinzip,” Winfried Nonhoff (ed.), *Katechetische Blätter für Religionsunterricht* (München: Kösel Verlag, 1980) içinde, ss.151-155.

⁵⁰ Ziebertz ve diğerleri, *Abduktion in der Religionspädagogik*, s.24.

⁵¹ Hermans, *Deduktiv, Induktiv und Abduktiv*, s.37.

korelasyon, konu merkezli din öğretimi yaklaşımlarıyla benzer özellikler taşımaktadır.

4.2. İndüktif Korelasyon (Öğrenci/Hayat Merkezli Korelatif Din Öğretimi)

İndüktif korelasyon, yeni olanın eski olana eklenmesi şeklinde tarif edilmektedir.⁵² İndüktif korelasyon, insanın varoluşunu ve bu varoluşun amacını ortaya koymaya çalışırken, gelenekle olan ilişkide, din öğretiminin merkezine öğrenciyi ve onun dinî tecrübelerini koymaktadır. İndüktif korelasyonla hedeflenen, dinin çeşitli boyutlarının ve hakikatlerinin öğrencilerin deneyim ve tecrübelerinden hareketle ortaya çıkartılması ve açıklığa kavuşturulmasıdır.⁵³ İndüktif korelasyona göre din derslerinin çıkış noktası, dinî muhteva değil, öğrencilerin bireysel ve toplumsal yaşamlarında edindikleri dinî tecrübeleridir.

İndüktif korelasyonu temel alan din derslerinde konular sistematik bir şekilde değil, tematik olarak düzenlenmektedir. Burada birbiri ardına işlenmesi ve öğrencilere kazandırılması gereken değişmez (dogma) bir muhteva söz konusu değildir. Program tasarısı daha çok öğrencilerin kendi ontolojik soru ve sorunlarının çözüme kavuşturulması, belli bir aydınlanmanın sağlanması üzerine kurgulanmaktadır. Bu korelasyonun en belirgin özelliği, öğrencilerin özerkliğini ve biricikliğini ön planda tutmasıdır. Buna göre öğrencilerden dinî veya dinî olmayan dünya görüşlerini geliştirebilmeleri, yine dinî veya dinî olmayan kimliklerini oluşturabilmeleri beklenmektedir. Önemli olan, öğrencilerin, konu uzmanları tarafından hazırlanarak kendilerine sunulan düşünce sistemini veya değerler dizgesini olduğu gibi almaları ve böylece toplumun birer “makbul” üyeleri olarak yetişmelerini sağlamak değil, kendilerini değerli bireyler olarak keşfetmeleri, gerçek manada tanınmaları için uygun ortam ve olanakların sunulmasıdır.⁵⁴

Korelasyonun bu türünde ortaya çıkması muhtemel sorunların başında öğrenci yaşantılarının ve bunların kendilerinde geliştirmiş olduğu deneyim ve tecrübelerin, “dinî” olanın önüne geçme tehlikesi gelmektedir. İndüktif korelasyon yaklaşımının bir başka sorunu ise, öğrencilerin yeterli dinî yaşantıya, dinî deneyim ve tecrübeye sahip olmamaları, aşkın varlığa dair bilgilerinin yetersizliği, dolayısıyla her iki mefhum (din-yaşam)

⁵² Heil, *Abduktive Korrelation*, s.58.

⁵³ Hermans, *Deduktiv, Induktiv und Abduktiv*, s.38.

⁵⁴ Hermans, *Deduktiv, Induktiv und Abduktiv*, s.41.

arasındaki ilişkiyi kurmakta zorlanmalarıdır.⁵⁵ Din derslerine konu olan dinî bilgi ile bu dersi alan öğrencilerin yaşamları arasında daha verimli bir ilişki kurma çabalarının sonucu olarak geliştirilen ve ilk defa 1973 yılında uygulamaya konulan din dersi öğretim programı, indüktif korelasyon olarak değerlendirilmiş, ilgili birçok din eğitimcisi tarafından “çok fazla yaşam odaklı” olmakla ve yeteri kadar dinî unsur barındırmamakla eleştirilmiştir.⁵⁶

Din ile yaşam arasında nasıl bir ilişki olacağı, bu ilişkinin mahiyeti korelasyon didaktiğiyle ilgili tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Dedüktif korelasyon dinin hakikatlerini din öğretiminin merkezine taşıırken, indüktif korelasyon günümüz öğrencilerinin yaşamlarını, bireysel ve toplumsal hayatta edindikleri deneyim ve tecrübelerini din öğretiminin merkezine konumlandırmaktadır.

4.3. Abdüktif Korelasyon (Açıklayıcı/Keşfedici Korelatif Din Öğretimi)

Abdüktif kavramı, yeni bir olay veya olgunun eski bir olay veya olguyla açıklanması, anlamlandırılması şeklinde tarif edilmektedir. Abdüktif korelasyon ise yeni bir inanç sisteminin veya inanç biçiminin süregelen gelenek vasıtasıyla açıklanması ve anlamlandırılması olarak anlaşılmaktadır. Burada amaç, yeni inanç sisteminin “alametlerinin” tespit edilmesi, aslında baştan beri var olan, ancak ortaya çıkmamış/çıkamamış “şeyin” keşfedilmesidir.⁵⁷

Abdüktif korelasyon, korelasyon didaktiğinin “abdüktif” anlayışla yeniden geliştirilmesini öngörmektedir. Buna göre din derslerinin işlevi, indüktif ve dedüktif korelasyonda olduğu gibi din ile yaşam arasında ilişki kurmak değil, zaten var olan, ancak unutulmaya yüz tutmuş ilişkiyi yeniden gün yüzüne çıkarmak, onu canlandırmak ve söz konusu ilişkinin devamlılığını sağlamak olmalıdır.⁵⁸ Nitekim abdüktif korelasyon insanların bilinçli-bilinçsiz, kasıtlı-kasıtsız, bilerek veya bilmeyerek de olsa, dinden ve din gerçekliğinden az veya çok etkilendiğini; hayatında dinin izlerinin bulunduğunu iddia etmektedir.

Paul Tillich de korelasyonun sağlanmasından, yani gelenek ile insanın yaşam serüveni içerisinde gelişen deneyim ve tecrübeleri arasında ilişki kurulmasından ziyade, bunlar arasında zaten var olan ilişkinin ortaya

⁵⁵ Ziebertz ve diğerleri, *Abduktion in der Religionspädagogik*, s.24.

⁵⁶ Baudler, *Korrelationsdidaktik*, s.82.

⁵⁷ Heil, *Abduktive Korrelation*, s.58.

⁵⁸ Ulrich Kropack, “Situation und Konzeption des Religionsunterrichts Heute: Drei Aktuelle Religionsdidaktische Strömungen,” *Münchener Theologische Zeitschrift* 63 (2012), s.5.

çıkartılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Prokopf, Ziebertz ve Heil tarafından geliştirilen abdüktif korelasyonla hedeflenen de bu iki mefhum arasında yeni bir ilişkinin kurulması değil, zaten var olan ilişkinin açığa çıkarılmasıdır. Abdüktif korelasyon dinin hayattan, hayatın da dinden ayrı düşünülmemeyeceğini belirtmekte, din derslerinde dinî bilgi ile yaşam arasında herhangi bir ayırım yapmanın, birini bir diğerinden daha önemli ve değerli görmenin gereksiz olduğunu savunmaktadır.⁵⁹ Alışkanlıklar, koşullu tutum ve davranışlar dinden olduğu kadar bireysel ve toplumsal yaşantılardan da beslenmiş, iç ve dış etkilerle meydana gelmiştir. Dolayısıyla her iki mefhum bir bütünün iki eşit parçası olarak değerlendirilmelidir.

Abdüktif korelasyon hem din dersi öğretmenlerine hem de bu dersi alan öğrencilere, gelenek ile kendi yaşamları arasında zaten var olan ilişkiyi açıklayabilme ve bu ilişkinin kendi yaşam ve kişilikleri üzerindeki etkisini anlayabilme becerisi kazandırmayı hedeflemektedir. Böylece sadece unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş olan gerçeklikler yeniden öğrenilmiş olmayacak, ayrıca din ile yaşam arasındaki organik bağ da gün yüzüne çıkarılmış olacaktır.⁶⁰ Abdüktif korelasyonun amacı, din ile yaşam arasında var olduğuna inanılan ilişkinin olduğu gibi ortaya çıkarılmasıyla da sınırlı değildir. Burada asıl olan, dinin ve onun ortaya koyduğu esasların günümüz gerçekliğine uygun olarak yeniden yorumlanmasını, anlamlandırılmasını ve muhatapları için işlevsel kılınmasını, bir başka ifadeyle onların yaşamlarına dokunmasını sağlamaktır.

Elbette her bir korelasyon türünün kendine has avantaj ve dezavantajı, güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Ana odak noktası konu ve içerik olan dedüktif korelasyon, bilginin daha hızlı aktarılmasında, kavram, ilke ve genellemelerin açıklanmasında, öğrencilerin bu bilgileri olduğu gibi, dogmatik ve normatif bir biçimde kazanmaları söz konusu olduğunda tercih edilebilir. Bu yaklaşıma göre öğrenciler kendileri için hangi bilginin daha önemli olduğunu, muhtemel soru ve sorunların çözümünde neye ihtiyaç duyacaklarını bilemezler. Dolayısıyla burada yapılması gereken, öğrencilerin belli bir konu alanıyla ilgili öğrenmesi gerekenlerin konu uzmanları tarafından belirlenmesi ve kendilerine sunulması olacaktır. Buna karşın indüktif korelasyon, öğrencilerin yaşam ve tecrübelerini göz ardı etmemekte, onların ilgi, ihtiyaç, merak ve beklentilerine vurgu yapmaktadır. Ancak öğrencilerin yaşamlarının, deneyim ve tecrübelerinin gelenekle, sürekli

⁵⁹ Ziebertz ve diğerleri, *Abduktion in der Religionspädagogik*, s.24.

⁶⁰ Heil, *Abduktive Korrelation*, s.59.

olarak ve çoğu zaman zorlama bir yorumla ilişkilendirilmeye çalışılması, bu korelasyon anlayışının en temel problemidir. Yukarıda abdüktif korelasyonun en önemli özelliğinin öğrencilerin dini olana dair duygu ve düşüncelerinin ardında yatan gerçekliği anlama ve anlamlandırma çabası olduğunu görmüştük. Ancak öğrencilerin duygu ve düşüncelerindeki din gerçekliğine ilişkin çağrışımların tespit edilerek açığa çıkarılması; zaman alıcı olması, bireysel dinî tecrübelerle sınırlı olması, sınıf hakimiyeti gibi bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Aslında hiçbir korelasyon türü bir diğerinden daha iyi veya daha sınırlı değildir. Bir korelasyon türünün işlevselliği dersin kazanımları, ders konusunun yapısı ve öğretmenin yeterliğiyle doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla bir derste amaçların, konunun ve öğretmenin özellikleri dikkate alınarak en uygun olan türün/türlerin seçilmesinin, yeri geldikçe (konuya göre) her üç korelasyon türünün birlikte kullanılmasının daha olumlu sonuçlar vereceği açıktır.

Daha önce de ifade edildiği üzere indüktif korelasyon, öğrencilerin deneyim ve tecrübelerini din derslerinin merkezine taşıırken dedüktif korelasyon daha çok dinin getirmiş olduğu normatif kuralları din dersinin merkezine konumlandırmakta ve buradan hareketle yaşanan hayatla ilişki kurmaktadır. Ancak bununla yetinmemek, söz konusu ilişkiyi açıklamak ve öğrenciler için anlaşılır kılmak üzere de çaba göstermek gerekir. Buna göre din öğretiminin hedefi, indüktif ve dedüktif korelasyonda olduğu gibi dinî bilgi ile yaşam arasında ilişki kurmak değil, zaten var olan, ancak unutulmaya yüz tutmuş ilişkiyi yeniden canlandırmak, onu ortaya çıkarmak ve ilişkinin devamlılığını sağlamak olmalıdır.⁶¹ Korelasyon didaktiğinde önemli olan, anlatılan ve öğretilen dini bilginin öğrencilerin deneyim ve tecrübeleriyle ilişkili olması, yaşanan hayata dair bir söz söylemesi; öğrencilerin soru ve sorunlarına cevap veren, çözüm üreten bir dinamizme sahip olmasının yanı sıra öğrencilerin deneyim ve tecrübelerinden hareketle dinî bilgiyi anlama ve anlamlandırmalarına imkan vermesidir.

5. Korelasyon Didaktiğinin Avantaj ve Dezavantajları

Korelasyonun, didaktik bir prensip olarak ortaya çıktığı ve din derslerinde bir öğretim yaklaşımı olarak benimsendiği günden itibaren hem kavramın kendisi hem de öğretim sürecindeki yansımaları çeşitli araştırmalara konu olmuş; olumlu ve olumsuz pek çok değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirmelerden bazıları şunlardır:

⁶¹ Markus Tomberg, *Religionsunterricht als Praxis der Freiheit, Überlegungen zu einer religionsdidaktisch orientierten Theorie gläubigen Handelns* (Berlin: Walter de Gruyter, 2010), s.259.

Korelasyon didaktiği, din derslerine konu olan bilginin yanı sıra bu bilgiye muhatap olan öğrencileri, onların deneyim ve tecrübelerini de dikkate almaktadır. Rudolf Englert,⁶² korelasyon didaktiğinin konu merkezli din dersleri ile öğrenci merkezli din derslerinin dışında, her ikisini de kapsayan üçüncü bir yol gösterdiğini ifade etmiştir.⁶³ Buna göre din derslerinin merkezinde ne tek başına konu, metin veya muhteva ne de öğrenci ve onun dünyası olacaktır. Din derslerinde her iki unsur aynı anda ve bir arada öğretim ortamına taşınacaktır.

Korelasyon didaktiği, din derslerinde eleştirel düşünceyi teşvik etmekte, öğrencilerin geleneğin (ilahi mesaj, dinî bilgi) anlaşılma biçimini, bunun günümüz dünyası için önem ve değerini takdir etmelerine, din olarak sunulmuş sorgulamalarına, dolayısıyla din ve bildirmiş olduğu esaslar hakkında daha doğru ve gerçekçi bir anlayış geliştirmelerine olanak sunmayı hedeflemektedir. Din derslerinin eleştirel düşünceyi destekleyici nitelikte olması, dinî bilginin gerçekte ne olduğunun daha iyi anlaşılması, dinî olana karşı olumlu bir tutum geliştirilmesi için de gerekli görülmektedir. Buna göre din dersleri, salt dinî bilginin aktarıldığı/öğretildiği yerler olmaktan çıkmalı, bilginin bilince dönüşmesine fırsat sunan esnek ortamlar olmalıdır.⁶⁴ Burada eleştirel düşünceden kastedilen öğrencilerin, ilahi mesajın yorum ve açıklamalarına dayanan dinî bilgiye eleştirel gözle bakabilmeleri, farklı bakış açıları kazanabilmeleridir.

Korelasyon didaktiğini güçlü kılan unsurların başında, bu yaklaşımın öğrencileri, onların yaşamlarını, deneyim ve tecrübelerini dikkate alması ve bunları din dersinin birer öznesi haline getirmesi gelmektedir. Korelasyon didaktiği öğrencilerin kişisel ve toplumsal yaşamlarına yakın duran, onların hayatına dokunan bir din dersini öngörmektedir. Bu yaklaşımda öğretim programının, konu ve içeriklerin hayatın içinden olmasına, öğrencilerin hayatına uyarlanabilir özellikler taşımasına ve öğrenciler için anlamlı ve öğrenmeye değer bulunmasına dikkat edilmektedir.⁶⁵ Korelasyon didaktiği, kendisinden daha önce geliştirilen, salt bilgi aktarımına ve bunların ezberlenmesine dayanan din öğretimi yaklaşımlarının tekdüzeliğini ortadan kaldırmayı, din derslerinde, dinî bilgi ve içeriğin yanı sıra öğrencilerin ve onların gerçek yaşamda edindiklerinin de dikkate alınmasını öngörmektedir.

⁶² Rudolf Englert (d.1953), Alman asıllı teolog ve din eğitimi bilimcisidir.

⁶³ Englert, *Religionspädagogische Grundfragen*, s.124.

⁶⁴ Gottfried Bitter, "Plädoyer für eine zeitgemäße Korrelationsdidaktik," Alfons Fischer (ed.), *Lebendige Katechese* (Würzburg: Seelsorgeverlag-Echter, 1996) içinde, s.5.

⁶⁵ Katechetische Kommission, *Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht*, s.4.

Korelasyon didaktiğini güçlü kılan bir diğer özellik ise onun klişeleşmiş, herkes tarafından bilinen ve herhangi bir özgünlüğü kalmamış konular dışında, dinin temel kaynaklarında yer almayan, öğrencilerin kendi yaşam serüvenlerinde karşılaştıkları veya karşılaşma ihtimali bulunan, daha güncel ve özgün konuları da öğretim ortamına taşıma potansiyeline sahip olmasıdır.

Korelasyon didaktiğinin geliştirilebilir özellikte olması, bu yaklaşımın bir diğer avantajı olarak değerlendirilebilir. Dedüktif, indüktif ve abdüktif gibi çeşitli korelasyon türlerinin bulunması, korelasyon didaktiğinin gerektiğinde yenilenebilir ve geliştirilebilir özellikte olmasına, mevcut ve muhtemel sorunların çözüme kavuşturulabileceğine işaret etmektedir. Nitekim dedüktif, indüktif ve abdüktif korelasyon da aslında bir tür düzeltme ve geliştirme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmış korelasyon türleridir.

Korelasyon didaktiğinin yukarıda sözünü ettiğimiz avantajları bulunmakla beraber birtakım sınırlılıkları da vardır. Bunların başında, korelasyon didaktiğinin iki temel bileşeni olan din ve yaşam mefhumunun ve bunlar arasındaki ilişkinin mahiyeti gelmektedir. Bu ilişkide “zamandan münezze, ebedi ve ezeli” hakikatler bütünü ile yaşam iki eşit öge midir? Din ve yaşam, teolojide birbiriyle ilişkilendirilebilecek iki eşit referans olabilir mi? gibi sorulara verilecek bir “evet” cevabı, kimi çevreler için korelasyon prensibinin eleştirilmesi için yeterli bir neden olarak görülmektedir.⁶⁶ Korelasyon prensibi özü itibarıyla geleneğin (ilahi mesaj) ancak insanlığın somut yaşantısı, deneyim ve tecrübesiyle anlaşılabilmesini belirtmekte ve böylece eleştiri oklarının hedefi olmaktadır. Korelasyon didaktiğini eleştirenlere göre bu yaklaşım aşkın, tüm yaratılmış olanlardan farklı, tam olarak anlaşılması mümkün olmayan Tanrı gerçekliğinin anlaşılabilir, üzerinde tasarrufta bulunulabilir bir olgu olarak tasavvur edilmesine neden olmakta, Tanrı'nın, ilahi mesajın ve dinî hakikatlerin “aşkın” olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır.⁶⁷

Korelasyon didaktiğinde karşılaşılan bir başka sorun, din derslerine katılan öğrencilerin, dünyevileşmenin de etkisiyle “yeterli” dinî yaşantıya, deneyim ve tecrübeye, bir diğer ifadeyle dinî olgunluk ve hazırbulunuşluğa sahip olamamaları gelmektedir. Sekülerleşmenin toplum üzerindeki etkisi din derslerine katılan öğrencilerin düşünce ve yaşam biçimlerine sirayet etmekte, onların din gerçekliğini yeterince tecrübe edememelerine, dinî esaslara ve ritüellere olan ilgilerinin azalmasına neden olmaktadır.

⁶⁶ Lott, *Erfahrung Religion Glaube*, s.112.

⁶⁷ Boschki, *Beziehung als Leitbegriff der Religionspädagogik*, s.394.

Dünyevileşme, dinin yanı sıra din derslerine konu olan bilgiyi de perdelemekte, hatta öğrencilerin söz konusu bilgiye karşı olumsuz bir tavır geliştirmelerine neden olmaktadır.

Öğrencilerin kendi yaşam serüvenlerinde edindikleri ile din arasındaki ilişkinin her geçen gün zayıflıyor olması, korelasyon didaktiğine yüklenen misyonun yerine getirilmesinin önünde en büyük engel olarak durmaktadır. Benzer bir değerlendirme Englert tarafından yapılmıştır. Englert, dünyevileşmenin ve yetersiz dinî tecrübenin kaçınılmaz bir sonucu olarak öğrencilerin, din derslerinde kendilerinden beklenen tutum ve davranışı gösteremediklerini, din derslerinde aktif katılımı sağlayamadıklarını belirtmiştir.⁶⁸ Geleneğe karşı bir tür yabancılaşma içinde bulunan öğrenciler, en temel dinî bilgi ve becerilere sahip olamamakta, din mefhumuna karşı nasıl bir tavır alacaklarını bilememektedir. Bu durum, korelasyon didaktiğine dayalı din derslerinde aşılması gereken engellerin başında gelmektedir.

Din dersi öğretmenlerinin korelasyon didaktiğinin öngördüğü anlayış ve yeterliğe sahip olmamaları, korelasyon didaktiğinin bir diğer dezavantajı olarak görülebilir. Buna göre öğretmenler, öğrencilerinin yaşamları ve bu yaşamda edindikleri dinî tecrübeleri ile din derslerine konu olan bilgi arasında ilişki kurmada ve/veya var olan ilişkiyi ortaya çıkarmada yetersiz kalmakta, korelasyon didaktiği için gerekli olan eğitim durumlarını sağlayamamaktadır. Englert, öğretmenlere ve öğretmen adaylarına korelatif düşünce, tutum ve davranış biçiminin kazandırılmadığını, öğretmen yetiştiren üniversitelerin öğretim programlarında korelasyon didaktiğine yer verilmediğini,⁶⁹ bunun da korelasyon didaktiğinin gerçek yaşamda karşılığı olmayan, teoriden öteye geçemeyen bir din öğretimi yaklaşımı olarak kalmasına neden olduğunu ifade etmiş, öğretmenlerin özellikle değişen yaşam koşulları ile dinin getirmiş olduğu esaslar arasında ilişki kurmakta, var olan ilişkiyi ortaya çıkarmakta zorlandıklarını ileri sürmüştür.⁷⁰ Buna rağmen Englert, korelasyon didaktiğini din derslerinde öğrenci veya metin merkezli program tasarımlarının dışında üçüncü/alternatif bir yol göstermesi bakımından önemli bulmaktadır. Ona göre bu yaklaşımla artık kutsal metin/inanç hermenötiği ile problem merkezli din dersleri arasında tercih yapmak zorunda kalınmayacaktır. Her ikisi de aynı anda ve bir arada din derslerinin merkezinde yer alacaktır.

⁶⁸ Tomberg, *Religionsunterricht als Praxis der Freiheit*, s.215.

⁶⁹ Englert, *Religionspädagogische Grundfragen*, s.128.

⁷⁰ Tomberg, *Religionsunterricht als Praxis der Freiheit*, s.224.

Tüm bu açıklamalar akıllarda bazı soru işaretleri bırakmaktadır: Korelasyon didaktiği kendisine yüklenen amaca hizmet ediyor mu? Korelasyon didaktiği dışında, yeni bir din öğretimi yaklaşımına ihtiyaç var mı? Bazı teolog ve pedagoglar korelasyon didaktiğinde sona gelindiğini, günümüz koşullarında onun önem ve geçerliğini yitirdiğini iddia ederken, aralarında Rudolf Englert ve Georg Hilger'in de bulunduğu kimi din eğitimcileri korelasyon didaktiğinde sona gelinmediğini, aksine revize edilerek geliştirilmesi suretiyle işlevselliğini daha uzun yıllar sürdürebileceğini ifade etmişlerdir. Englert, korelasyon didaktiğinden uzaklaşmak için herhangi bir neden görememiştir. Ona göre, din öğretiminde uzun yıllar temel yaklaşım olarak benimsenmiş ve olumlu sonuçlar vermiş korelasyon, bir anda işlevsiz ve faydasız yaklaşımlar arasında konumlandırılmaz. O, bu konuyla ilgili şöyle demiştir:

Korelasyon didaktiği, geçen zaman içinde elbette değişim ve gelişimin sınırına dayanmış olabilir. Ancak bu durum, korelasyon didaktiğinden uzaklaşmak için bir bahane değildir. Aksine din eğitim ve öğretiminde yeni bir inisiyatif almak, yaklaşımın revize edilerek geliştirilmesini sağlamak için itici bir güçtür.⁷¹

Anlaşılan o ki korelasyon didaktiği, tüm sorun ve sınırlılıklarına rağmen, Almanya'da, Katolik din dersleri için alternatifi geliştirilemeyen, dolayısıyla da henüz vazgeçilemeyen bir din öğretimi yaklaşımı olmaya devam etmektedir.

6. Eğitim ve Öğretimde Korelasyon Didaktiği

Korelasyon didaktiği, eğitim ve öğretim sürecinde uygulanabilecek bir yöntem veya teknik olmaktan çok, bir din öğretimi modeli veya din öğretimi yaklaşımı olarak anlaşılmalıdır. Buna göre eğitimcilerin korelasyon didaktiğini nasıl ele alacakları ve onun üzerine nasıl bir eğitim durumu inşa edecekleri son derece önemlidir. Korelasyon didaktiğini pratiğe aktarmanın, bir diğer ifadeyle din ile yaşam arasındaki ilişkinin kendi içinde birtakım zorlukları bulunmaktadır. Korelasyon didaktiğinin pratik belirsizlikleri bazı temel soruları beraberinde getirmektedir: Din ile hayat arasındaki ilişkide "din" ve "hayat" ne anlama gelmektedir? "Dinin" referans değişkeni "hayat" olabilir mi? Tek bir tanımı/açıklaması bulunmayan kavramların birbirleriyle ilişkilendirilmesi ne kadar doğrudur? Söz konusu soru ve sorunların en somut örneklerine ders ortamlarında rastlıyor ve bunu her derste yeniden yaşıyoruz.

⁷¹ Englert, *Religionspädagogische Grundfragen*, s.131.

Muhatap olduğumuz kitle (öğrenciler), din gerçekliğiyle karşılaşması gereken, dinî bilgiyi en baştan öğrenmesi istenen; herhangi bir yaşantıdan, deneyim ve (dinî) tecrübeden yoksun “boş levha” olarak değerlendirilmemelidir. Onlar daha ziyade, belirli inanç sistemlerinin, değer yargılarının ve dinî veya dinî olmayan dünya görüşlerinin, ister bilinçli isterse bilinçsiz olsun, beden ve ruhlarına kök saldıği bireyler olarak görülmelidir. Buna göre öğrencilerden, din ile yaşam arasında ilişki kurmaları değil, tam merkezinde yer aldıkları ilişkiyi ortaya çıkarmaları beklenmelidir. En nihayetinde öğrenciler, şu veya bu şekilde din olgusuyla karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca korelasyon didaktiği, sadece din ile öğrencilerin somut yaşam deneyimleri arasındaki ilişkinin tespit edilerek ortaya çıkartılması olarak da anlaşılmalıdır. Durum her ne kadar temelde böyle olsa da korelasyon didaktiği aynı zamanda öğrencilerin, kendi dinî inançlarını (dinî tecrübe) fark etmeleri, anlamaları ve mümkünse geliştirmeleriyle de ilgilenmektedir.

Burada akıllara şöyle bir soru gelebilir: Korelasyon didaktiği herhangi bir dinî yaşantıya sahip olmayan öğrenciler üzerinde de etkili olabilir mi? Din eğitimcisi Englert'e göre korelasyon didaktiği, ancak dinî tecrübeye sahip olan ve bu tecrübenin kendi gelişimleri ve dünya görüşleri üzerindeki etkisini fark eden öğrencilerde etkili olabilir. Dini muhtevanın öğrenciler nezdinde herhangi bir anlam ifade etmesi, onun gerçek yaşamla ilişkilendirilmesiyle, gerçek yaşamda herhangi bir karşılık bulmasıyla doğru orantılıdır.

Englert'e göre din derslerinin görevi, öğrencilerin varoluşsal deneyimlerini ele almak, bunları açıklığa kavuşturmak ve en sonunda dinî referanslarla buluşturmak olmalıdır. Bunun için, eyleyen, duyumsayan ve yaşayan bireyler olarak öğrencilerin din gerçekliğiyle nerede karşılaştıklarının, dinî tecrübenin nasıl meydana geldiğinin bilinmesi gerekir. Bu nedenle din öğretiminin çıkış noktası, öğrencilerin dini ve dünyayı anlama ve anlamlandırma arayışları olmalıdır.⁷²

Korelasyon didaktiğinin aşması gereken önemli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların başında, öğrencilerin yeterli dinî bilgi ve tecrübeye sahip olmamaları, gün geçtikçe daha seküler ortamlarda yetişmeleri gerçeği gelmektedir. Bu durum, öğrencilerin “yeterli” dinî bilgi ve yaşantıya sahip oldukları varsayımından hareket edilememesi, din ile yaşam arasında istenen ilişkinin kurulamaması sonucunu da doğurabilmektedir.

⁷² Englert, *Religionspädagogische Grundfragen*, s.131.

Korelasyon didaktiğinde aşılması gereken bir diğer sorun, her dinî içeriğin öğrencilerin gerçek yaşamlarıyla ilişkilendirilebilir özellikte olmamasıdır. Bu durum çoğu zaman, din ile yaşam arasında “zorlama” ilişkilere/yorumlara yol açmaktadır. Din dersi öğretmenlerinin bu gibi durumlardan kaçınması gerekmektedir.

Öğrenciler, küreselleşmeyle birlikte çok farklı düşünce, inanış ve öğretilerle karşılaşmakta, bunları kendi içinde kaynaştırmaya çalışmaktadır. Bu durum bir taraftan din hakkında bilgi eksikliği ve kirliliğine diğer taraftan da farklı dinler ve bu dinlere ait fenomenler arasında kafa karışıklığına neden olmaktadır. Senkretizm olarak ifade edebileceğimiz bu durum, korelasyon didaktiğinin aşması gereken bir başka sorun olarak belirmektedir.

Korelasyon didaktiğine göre düzenlenmiş din dersleri hem dinî bilgiyi hem de yaşamı din derslerinin merkezine taşıdığı için din derslerine konu edilecek bilginin, bugün olduğu kadar gelecekte de öğrencilerin yaşamlarıyla ilişkisinin kurulmasına veya ilişki kurulabilecek özellikte olmasına; var olan ilişkiyi ortaya çıkarmasına veya ortaya çıkarabilecek özellikte olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca ders konularının öğrenciler tarafından öğrenmeye değer bulunmasına da özen gösterilmelidir. Nitekim din ve bildirmiş olduğu esaslar, insanlara bir şeyler söylediklerinde, onların yaşamlarına, mevcut deneyim ve tecrübelerine dokunduklarında anlam kazanacaktır.

Sonuç

Geçmişten günümüze, farklı kültür ve coğrafyalarda çeşitli din öğretimi yaklaşımları ve din öğretimi modelleri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Her bir model ve yaklaşım ortaya çıktığı dönemin ihtiyaçlarını karşılama, sorunlarına çözüm önerileri geliştirme kaygısı taşımış, her birinin birey ve toplumların ihtiyaç ve beklentilerini karşılama düzeyine göre avantaj ve dezavantajları olmuştur. Korelasyon didaktiği (korelatif din öğretimi) de belli bir ihtiyacı karşılamak, öğrencilerin din ve dünya gerçekliğine dair soru ve sorunlarının çözümüne katkı sunmak üzere geliştirilen bir din öğretimi yaklaşımıdır. Eğitsel ve teolojik bileşenleriyle korelasyon didaktiği;

- Gelenek (din) ile yaşam arasındaki ilişkiyi teorik ve pratik yönleriyle ortaya çıkaran ve bunu açıklamaya çalışan bir din öğretimi yaklaşımıdır.
- Din ile yaşam arasındaki ilişkiyi, birbirlerini doğrulamak veya reddetmek için değil, geliştirmek ve harekete geçirmek için kurmaktadır. Burada asıl hedef; hayatı dinle, dinî olanı da yaşamla daha anlamlı ve ulaşılabilir kılmaktır.

- Din öğretimine konu edilen bilgiyi muhatapları için anlaşılır kılmak ve bunları gelecek her yeni nesil için yeniden yorumlamak yaklaşımın hedefindedir. Buna göre dinî bilginin, gerçek hayatta herhangi bir karşılığının olması, öğrencilerin ontolojik soru ve sorunlarını çözüme kavuşturması; yaşam gerçekliğinin anlaşılması, yorumlanması ve anlamlandırılmasına yardımcı olunmasıyla mümkündür.
- Dinin ve bildirmiş olduğu esasların değişmesi anlamına gelmemektedir. Burada esas olan, dinî bilginin özünün değişmesinden çok günlük yaşam kurallarının, bireysel ve toplumsal ilişkilerin, sosyal yapıya ve kamu hayatına dair kuralların yeniden yorumlanması, içinde yaşanılan çağa taşınması ve insanlar için daha anlamlı kılınmasıdır. Burada beklenen dinî bilginin geçmişte olduğu gibi günümüzde de yeniden yorumlanması, günün ihtiyaç ve şartlarına göre yeni anlamlar çıkartılmasıdır.
- Gerçek hayatta herhangi bir karşılığı olmayan dinî bilgi ve içeriğin, muhatapları için herhangi bir anlamı olamayacağı gibi, Tanrı tarafından gösterildiğine inanılan doğru yola da ulaştıramayacağını belirtmektedir. Bu noktada öğrencilerin, dinden ve dinî bilgidен ne anladıklarının ve onu nasıl yorumladıklarının/yaşadıklarının bilgisine sahip olunması gerekmektedir.
- Din derslerinde öğretilenler kadar öğrenenlerin de göz önünde bulundurulmasını öngörmektedir. Bir taraftan din derslerinin merkezine belli bir dini taşırken diğer taraftan öğrencilerin kendisine, onların yaşamına, deneyim ve tecrübelerine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla konu merkezli din dersleri ile öğrenci merkezli din dersleri dışında, her ikisini de kapsayan alternatif bir din öğretimi yaklaşımı sunmaktadır.
- Konu ve içeriğin hayatın içinden ve hayata dair olmasına, öğrenciler için anlamlı ve öğrenmeye değer bulunmasına dikkat çekmektedir.
- Klişe konular dışında, dinin temel kaynaklarında geçmeyen, öğrencilerin kendi yaşam serüvenlerinde karşılaştıkları, daha güncel ve özgün konuları da öğretim ortamına taşımaktadır. Öğrencilere dinî konularda doğru karar verebilme, akla ve mantığa uygun yargıda bulunabilme ortam ve imkanı sunmaktadır.

- Çeşitli varyantları bulunan bir yaklaşımdır. Dedüktif, indüktif ve abdüktif korelasyon bunlardan bazılarıdır. Dedüktif ve indüktif korelasyon, dinî bilgi ile yaşam arasında ilişki kurulmasına dayanırken, abdüktif korelasyon din derslerine konu olan dinî bilgi ile bu derslere katılan öğrencilerin yaşamları arasındaki ilişkinin açığa çıkarılarak açıklanması üzerine kuruludur.

Korelasyon didaktiği, didaktik bir prensip olarak ortaya çıktığı ve din öğretiminde yeni bir yaklaşım olarak benimsendiği günden itibaren çeşitli çalışmalara konu olmuş; olumlu ve olumsuz birçok tenkit ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Korelasyon didaktiği, tüm sorun ve sınırlılıklarına rağmen, din öğretiminde, bir başka ifadeyle Almanya'daki Katolik din derslerinde alternatifi geliştirilemeyen ve günümüze kadar güncelliğini koruyan bir din öğretimi yaklaşımı olmaya devam etmektedir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Baudler, Georg. *Korrelationsdidaktik: Leben Durch Glauben Erschließen*. Paderborn: Schöningh, 1984.
- Becker, Rudolf. "Korrelation von Schülersituation und christlicher Botschaft," J. Thile (ed.), *Chancen und Grenzen religiöser Erziehung* (Düsseldorf: Patmos Verlag, 1980) içinde, ss.134-137.
- Bitter, Gottfried. "Plädoyer für eine zeitgemäße Korrelationsdidaktik," Alfons Fischer (ed.), *Lebendige Katechese* (Würzburg: Seelsorgeverlag-Echter, 1996) içinde, ss.1-8.
- Boschki, Reinhold. *Beziehung als Leitbegriff der Religionspädagogik: Grundlegung einer dialogisch- kreativen Religionsdidaktik*. Ostfildern: Schwabenverlag, 2003.
- Boschki, Reinhold. *Einführung in die Religionspädagogik*. Darmstadt: WBG, 2008.
- Bosold, Iris ve Peter Kliemann. *Ach, Sie Unterrichten Religion? Methoden, Tipps und Trends*. Stuttgart: Calwer Verlag, 2003.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Englert, Rudolf. *Religionspädagogische Grundfragen, Anstöße zur Urteilsbildung*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag, 2007.

- Grümme, Bernhard. *Vom anderen eröffnete Erfahrung, Zur Neubestimmung des Erfahrungsbegriffs in der Religionsdidaktik*. Gütersloh: Gütersloher Verlag, 2007.
- Heil, Stefan. "Abduktive Korrelation Weiterentwicklung der Korrelationsdidaktik," Bernhard Grümme (ed.), *Religionsunterricht Neu Denken* (Stuttgart: Kohlhammer, 2012) içinde, ss.55-68.
- Hermans, Chris. "Deduktiv, Induktiv und Abduktiv," Hans Georg Ziebertz (ed.), *Abduktive korrelation- religionspädagogische Konzeption, Methodologie und Professionalität im interdisziplinären Dialog* (Münster-Hamburg-London: Lit Verlag, 2003) içinde, ss.33-51.
- Hofmeier, Johann. *Kleine Fachdidaktik katholische Religion*. München: Kösel Verlag, 1988.
- Katechetische Kommission Oberwallis. *Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht im Oberwallis*. Wallis: Departement für Erziehung, Kultur und Sport, 2009.
- Kropack, Ulrich. "Situation und Konzeption des Religionsunterrichts Heute: Drei Aktuelle Religionsdidaktische Strömungen," *Münchener Theologische Zeitschrift* 63 (2012), ss.2-14.
- Lachmann, Rainer. "Historischer Kontext: Ansätze und Grundfragen der Religionsdidaktik am Ende des 20. Jahrhunderts," Bernhard Grümme (ed.), *Religionsunterricht Neu Denken* (Stuttgart: Kohlhammer, 2012) içinde, ss.14-28.
- Lange, Günter. "Zwischenbilanz zum Korrelationsprinzip," Winfried Nonhoff (ed.), *Katechetische Blätter für Religionsunterricht* (München: Kösel Verlag, 1980) içinde, ss.151-155.
- Lott, Jürgen. *Erfahrung Religion Glaube, Probleme, Konzepte und Perspektiven Religionspädagogischen Handelns in Schule und Gemeinde*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1991.
- Luther, Henning. *Religion und Alltag, Bausteine zu einer Theologie des Subjekts*. Stuttgart: Radius-Verlag, 1992.
- Mette, Norbert ve Folkert Rickers. *Lexikon der Religionspädagogik*. Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2001.
- Noormann, Harry. "Wie Religionspädagoginnen und Religionspädagogen Wurden, was sie sind. Vom Nutzen der Didaktikgeschichte für die fachliche Kompetenz," Harry Noormann (ed.), *Ökumenisches Arbeitsbuch Religionspädagogik* (Stuttgart: Kohlhammer, 2007) içinde, ss.123-146.
- Ritter, Werner. "Kinder und Inhalte im Religionsunterricht," Georg Hilger (ed.), *Religionsdidaktik Grundschule Handbuch für die Praxis des evangelischen und katholischen Religionsunterrichts* (München-Stuttgart: Kösel-Calwer, 2006) içinde, ss.153-290.
- Schillebeeckx, Edward. *Gott Die Zukunft des Menschen*. Mainz: Matthias Grünewald Verlag, 1969.
- Schillebeeckx, Edward. *Menschliche Erfahrung und Glaube an Jesus Christus*. Freiburg-Basel-Wien: Herder Verlag, 1979.

- Schillebeeckx, Edward. "Tradition und Erfahrung. Von der Korrelation zur kritischen Interrelation. HansGeorg Ziebertz im Gespräch mit Edward Schillebeeckx anlässlich dessen 80. Geburtstag am 12. November," *Katechetische Blätter* 119 (1994), ss.756-762.
- Simon, Werner. "Religionsunterricht im Prozeß der Individualisierung. Entwicklungen in der westdeutschen katholischen Religionspädagogik seit 1945," Werner Simon (ed.), *Im Horizont der Geschichte* (Münster: Religionspädagogische Studien zur Geschichte der religiösen Bildung und Erziehung, 2001) içinde, ss.221-237.
- Tan, Necmettin. "Paul Tillich'te Vahiy ve İman," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2002.
- Tillich, Paul. *Systematische Theologie*. Stuttgart: Walter de Gruyter, 1984.
- Tillich, Paul. *Din Felsefesi*. Çev. Zeki Özcan. İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Tillich, Paul. *İmanın Dinamikleri*. Çev. Fehrullah Terkan. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Tomberg, Markus. *Religionsunterricht als Praxis der Freiheit, Überlegungen zu einer religionsdidaktisch orientierten Theorie gläubigen Handelns*. Berlin: Walter de Gruyter, 2010.
- Track, Joachim. *Der theologische Ansatz Paul Tillichs*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1975.
- Volz, Ludwig. "Der RU in der Schule," Ludwig Bertsch (ed.), *Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland: Beschlüsse der Vollversammlung* (Freiburg-Basel-Wien: Herder Verlag, 1976) içinde, ss.113-152.
- Wehr, Gerhard. *Paul Tillich*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1979.
- Ziebertz, Hans Georg, Stefan Heil, Andreas Prokopf. "Abduktion in der Religionspädagogik," Hans Georg Ziebertz (ed.), *Abduktive Korrelation: Religionspädagogische Konzeption, Methodologie und Professionalität im interdisziplinären Dialog* (Münster-Hamburg-London: Lit Verlag, 2003) içinde, ss.11-32.